

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ЯК ВИЗНАЧНИЙ СУЧАСНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Нестеренко В.Ю., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Сідельнікова В.К., канд. пед. наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет імені

Г.С. Сковороди

Постановка проблеми. Світові глобалізаційні процеси та подальше відкриття національних економік створюють умови не тільки для міжнародного переміщення капіталів, але й породжують масштабні міграційні процеси. Сучасна економіка України характеризується стрімким зростанням темпів міжнародної міграції працездатного населення, молоді, фахівців. Військові дії багатократно прискорили цей процес. Ситуація стає загрозливою для подальшого розвитку національної економіки України і потребує ґрунтового аналізу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам дослідження міжнародних міграційних процесів та їх значення для економіки України присвятили свої роботи такі дослідники, як Буров І., Гайнанов Д.А., Атаєва А.Г., Кваша О.С., Лібанова Е. М., Малиновська О.А., Петрушина Т., Соколовський І., Пікулик О.І., Терещенко Д.А., Цимбал Л.І., Овчаренко К.В. [1-10]. Однак головним чином, їх дослідження зосереджені на вивченні статистичних даних та впливу міграційних процесів на формування людського капіталу.

Невирішені складові загальної проблеми. Не зважаючи на значну кількість досліджень, вимагає подальшого розгляду проблеми виявлення причин та наслідків активізації міжнародних міграційних процесів в Україні та розробки ефективних заходів протидії катастрофічним наслідкам її подальшого розповсюдження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення причин та наслідків подальшої активізації міжнародних трудових міграційних процесів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Говорячи про сучасний розвиток світової економіки, не можна не відзначити значне прискорення міжнародних міграційних процесів, все більша частина яких обумовлена саме трудовою міграцією. Дуже суттєвим цей аспект став для національної економіки України після введення в дію безвізового режиму з країнами Європейського Союзу. Трагічні події 2022 року зробили цей відтік населення і, в тому числі його працездатної частини, ще стрімкішими. Але якщо говорити

переважна частина таких вимушених перселенців все ж таки повернуться додому після стабілізації ситуації в Україні і поповнить її людський капітал. Якщо ж говорити про трудових мігрантів, які виїхали ще до настання військових дій, то можливість їх повернення та вплив на подальший розвиток національної економіки України потребують ґрунтовного аналізу та вивчення.

Дослідження сутності трудових міграційних процесів в Україні, безумовно, слід починати з виявлення причин такого переміщення працездатного населення. За загальними даними до 50 відсотків працездатного населення віком до 29 років протягом останнього часу виїждало з України для короткочасового працевлаштування. Загальну кількість трудових мігрантів оцінюють у 2-3 млн. осіб [10].

То що ж спонукає працездатних громадян України так активно мігрувати з метою працевлаштування у інші країни, лідерами серед яких на разі є країни Європейського Союзу? Розглянемо причини трудової міграції більш докладно.

Причини, що спонукають працездатних громадян України до виїзду з країни з метою працевлаштування, можна розділити на дві принципові групи:

- гуманітарні;
- економічні [9].

До гуманітарних причин відносять такі фактори, які потенційний трудовий мігрант вважає обмежуючими його розвиток, зокрема:

- обмежені можливості для професійного розвитку та самовдосконалення;
- відсутність стимулів для самовдосконалення;
- пригніченість та соціально-економічна апатія;
- незадоволеність своїм положенням у суспільстві, тощо.

До групи економічних причин можна віднести всі чинники, які стосуються матеріального становища потенційного трудового мігранта та членів його родини, а саме:

- незадоволення рівнем споживчих витрат та якістю споживання;
- обмежений доступ до якісних освітніх та медичних послуг;
- низька загальна якість життя та дозвілля;
- незадовільний рівень доходів, які можуть бути отримані від праці в наймі.

Крім цих груп причин, можна також виділити загальні макроекономічні фактори, які сприяють трудовій міграції з України [10]:

- військові дії, що змушують фізично переселятися зі значної частини України, приводять до втрати роботи та ставлять потенційного трудового мігранта перед вибором нового місця проживання і роботи;
- недостатня кількість робочих місць в регіоні проживання;
- низький рівень заробітних плат, що не відповідає обсягам витраченої праці, освіти та рівню кваліфікації;
- загальне подорожчання життя через нестабільність економіки, валютного курсу гривні, підвищення комунальних платежів, вартості оренди житла, продуктів харчування, тощо;

- відкриті можливості для працевлаштування, професійного розвитку та самореалізації к раїнах Європейського Союзу;
- очікування більш задовільної демографічної ситуації в країнах Європи, тощо.

Всі ці групи причин в своєму комплексі в кінцевому результаті спонукають потенційного трудового мігранта до прийняття рішення про виїзд для працевлаштування за межами України. І найбільш активними при цьому є молодь, професійні робітники та спеціалісти. Що безумовно має свої негативні наслідки для національної економіки України.

Якщо говорити про наслідки міжнародної трудової міграції для України, то тут можна виокремити як негативні, так і позитивні факти.

До негативних наслідків міграції працездатного населення з території України для національної економіки можна віднести наступні:

- депопуляція населення України, обмеження можливостей для її відтворення. Особливо небезпечним стає цей фактор в умовах міграції працездатних жінок та дітей в умовах військових дій;
- зниження рівня людського капіталу в національній економіці України, особливо інтелектуального, наукового, високопрофесійного;
- залежність національної економіки від вливання коштів трудовими мігрантами;
- втрата кваліфікації працівниками, які займаються за кордоном менш кваліфікованою працею, ніж займалися в Україні;
- втрати бюджетних коштів на підготовку кадрів, які не задіяні у своїй професійній діяльності в економіці України;
- втрата джерел наповнення коштами фондів соціального страхування зі збереженням здійснення мінімальних соціальних гарантій трудовим мігрантам в майбутньому;
- проблеми зворотної адаптації трудових мігрантів при поверненні додому;
- демографічні наслідки – зростання числа розлучень, зниження народжуваності, порушення родинних і соціальних зв'язків, тощо.

Однак у міжнародної трудової міграції є не лише негативні наслідки з точки зору розвитку національної економіки України. До певних позитивних моментів можна віднести наступні:

- зменшення рівня безробіття в середині країни, але безумовно не через розвиток економіки і створення додаткових робочих місць, а через зниження попиту;
- дефіцит кадрів приводить до боротьби потенційних працедавців за кадри, результатом чого є зростання рівня заробітних плат в окремих галузях та економіці країни в цілому;
- збільшення обсягів надходження коштів в економіку України, стабілізація валютного курсу гривні;
- підвищення рівня споживання домогосподарствами, в яких джерелом доходу є дохід від трудової міграції, а це в свою чергу підвищує рівень

суспільного попиту в економіці, бо такі надходження доходів дуже значні в розрізі національної економіки України;

- зниження загального соціального напруження в країні через незадовільний рівень життя та неможливість працевлаштування;
- підвищення рівня соціального розвитку домогосподарств через отримання доступу до більш якісних соціальних послуг, тощо.

Однак, не зважаючи на значну кількість потужних поточних позитивних ефектів, в довгостроковій перспективі такі загрозливі розміри трудової міграції, які нині склалися в Україні, безумовно, матимуть негативний результат. Це обумовлює необхідність підвищення уваги держави до проблеми міжнародної трудової міграції, з метою недопущення катастрофічних наслідків для економіки України в майбутньому.

Ефективна державна політика з контролю за трудовою міграцією має надавати дійсно дієві важелі, які зацікавлять потенційного трудового мігранта не виїжджати з України, або обґрунтують рішення повернутися. Однак попередньо мають бути вжиті заходи зі зниження залежності національної економіки від потоків фінансових надходжень від зовнішніх трудових мігрантів.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, міжнародна трудова міграція є в сучасних умовах загальносвітовою тенденцією. В Україні вона має чітко обумовлені причини, але розміри міграції починають носити загрозливий характер і потребують державного втручання, контролю і стимулювання повернення трудових мігрантів через потенційні тяжкі негативні наслідки для розвитку національної економіки від ситуації, що склалася на ринку трудових ресурсів України.

Перелік посилань

1. Буров І. Трудова міграція як наслідок соціально-економічної політики України 2014-2018 рр. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. зб. наук. праць*. Вип. 6 (20). Київ: Інститут соціології НАН України, 2018. С. 166-170.
2. Гайнанов Д.А., Атаева А.Г. Человеческий капитал территориальной социально-экономической системы: проблема идентификации в условиях экономики знаний. *Региональные проблемы преобразования экономики*. 2018. № 10. С. 80–86.
3. Кваша О.С. Зовнішні міграційні процеси трудових ресурсів: фактори, стан та наслідки для України. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 535-540.
4. Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції Українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2 (33). С. 11–26.
5. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ: НІСД, 2018. 472 с.

6. Малиновська О.А. Еміграція vs імміграція: напрями та механізми політики репатріації. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 1(35). С. 69–81.

7. Петрушина Т., Соколовський І. Соціологічні показники стану ринку праці України: актуальні проблеми та виклики. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. зб. наук. праць*. Вип. 6 (20). Київ: Інститут соціології НАН України, 2018. С. 139-147.

8. Пікулик О.І. Причини, особливості та наслідки трудової міграції в Україні. Мукачівський державний університет. *Економіка і суспільство*. 2019 р., № 20. С. 48-50.

9. Терещенко Д.А. Вплив міграційних процесів на розвиток людського капіталу. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2019. №4(68). С. 207-214.

10. Цимбал Л.І., Овчаренко К.В. Економічний вплив трудової міграції на економіку України. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2020. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8242> (дата звернення: 28.09.2022).

References

1. Burov, I. (2018). Labor migration as a consequence of the socio-economic policy of Ukraine 2014-2018. [Trudova mihratsiia yak naslidok sotsialno-ekonomichnoi polityky Ukrainy 2014-2018 rr.], *Ukrainian society: monitoring social changes. coll. of science works*, No. 6 (20), P. 166-170.

2. Hainanov, D.A., Ataeva, A.H. (2018). Human capital of the territorial social and economic system: the problem of identification in the conditions of the knowledge economy [Chelovecheskyi kapytal terrytoryalnoi sotsyalno-ekonomicheskoi systemy: problema ydentyfikatsyy v uslovyakh ekonomyky znanyi], *Regional problems of economic transformation*, No. 10, P. 80–86.

3. Kvasha, O.S. (2017). External labor migration processes: factors, status and consequences for Ukraine [Zovnishni mihratsiini protsesy trudovykh resursiv: faktory, stan ta naslidky dlia Ukrainy], *Economy and society*, No. 10, P. 535-540.

4. Libanova, E.M. (2018). External labor migration of Ukrainians: scope, causes, consequences [Zovnishni trudovi mihratsii Ukraintsev: masshtaby, prychny, naslidky], *Demography and social economy*, No. 2 (33), P. 11-26.

5. Malynovska, O.A. (2018). *Migration policy: global context and Ukrainian realities [Mihratsiina polityka: hlobalnyi kontekst ta ukrainski realii]: monograph*, Kyiv, 472 p.

6. Malynovska, O.A. (2019). Emigration vs immigration: directions and mechanisms of repatriation policy [Emihratsiia vs immihratsiia: napriamy ta mekhanizmy polityky repatriatsii], *Demography and social economy*, No. 1 (35), P. 69-81.

7. Petrushyna, T., Sokolovskyi, I. (2018). Sociological indicators of the state of the labor market of Ukraine: current problems and challenges [Sotsiologichni pokaznyky stanu rynku pratsi Ukrainy: aktualni problemy ta vyklyky], *Ukrainian society: monitoring social changes. coll. of science works*, No. 6 (20), P. 139-147.

8. Pikulyk, O.I. (2019). Causes, features and consequences of labor migration in Ukraine [Prychyny, osoblyvosti ta naslidky trudovoi mihratsii v Ukraini], *Economy and society*, No. 20, P. 48–50.

9. Tereshchenko, D.A. (2019). The influence of migration processes on the development of human capital [Vplyv mihratsiinykh protsesiv na rozvytok liudskoho kapitalu], *State and regions. Series: Public administration*, No. 4 (68), P. 207-214.

10. Tsymbal, L.I., Ovcharenko, K.V. (2020). The economic impact of labor migration on the economy of Ukraine [Ekonomichnyi vplyv trudovoi mihratsii na ekonomiku Ukrainy], *Electronic scientific publication "Efficient Economy"*, No. 10, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8242> (last accessed 28.09.2022).

РЕФЕРАТИ ABSTRACTS

УДК 331.556.4; JEL Classification: J 61

Нестеренко В.Ю., Сідельнікова В.К. МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ЯК ВИЗНАЧНИЙ СУЧАСНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Мета. Визначення причин та наслідків активізації міжнародних трудових міграційних процесів в Україні. **Методика дослідження.** В ході дослідження використовувалися методи аналізу і синтезу, метод логічного аналізу. Інформаційними ресурсами дослідження є електронні інформаційні ресурси і матеріали періодичних видань. **Результати.** Говорячи про сучасний розвиток світової економіки, не можна не відзначити значне прискорення міжнародних міграційних процесів, все більша частина яких обумовлена саме трудовою міграцією. Дослідження сутності трудових міграційних процесів в Україні слід починати з виявлення причин такого переміщення працездатного населення. Всі причини можна умовно поділити на три групи: гуманітарні, соціально-економічні, макроекономічні. До негативних наслідків міграції працездатного населення з території України можна віднести наступні: депопуляція населення України, обмеження можливостей для її відтворення.; зниження рівня людського капіталу в національній економіці України, особливо інтелектуального, наукового, високопрофесійного; залежність національної економіки від вливання коштів трудовими мігрантами; втрата кваліфікації працівниками, які займаються за кордоном менш кваліфікованою працею, ніж займалися в Україні; втрати бюджетних коштів на підготовку кадрів, які не задіяні у своїй професійній діяльності в економіці України; втрата джерел наповнення коштами фондів соціального страхування зі збереженням здійснення мінімальних соціальних гарантій трудовим мігрантам в майбутньому; проблеми зворотної адаптації трудових мігрантів при поверненні додому; демографічні наслідки, тощо. До певних позитивних наслідків можна віднести наступні: зменшення рівня безробіття в середині країни; зростання рівня заробітних плат в окремих галузях та економіці країни в цілому; стабілізація валютного курсу гривні; підвищення рівня споживання

домогосподарствами; зниження загального соціального напруження в країні; підвищення рівня соціального розвитку домогосподарств. **Наукова новизна.** Уточнено перелік причин активізації міжнародної трудової міграції та негативні і позитивні її наслідки для економіки України. **Практична значущість.** Запропоновані висновки можуть бути використані у державному та регіональному управлінні для формування ефективної системи управління міграційними процесами.

Ключові слова: трудова міграція, відкрита економіка, національна економіка, причини міжнародної трудової міграції, наслідки міжнародної трудової міграції.

UDC 331.556.4; JEL Classification: J 61

Nesterenko V., Sidelnikova V. INTERNATIONAL LABOR MIGRATION AS A SIGNIFICANT MODERN ASPECT OF THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

Purpose. Determination of the causes and consequences of the activation of international labor migration processes in Ukraine. **Methodology of research.** During the research, the methods of analysis and synthesis, the method of logical analysis were used. The information resources of the research are electronic information resources and materials of periodicals. **Results.** Speaking about the current development of the world economy, one cannot fail to note the significant acceleration of international migration processes, the greater part of which is caused by labor migration. The study of the essence of labor migration processes in Ukraine should begin with the identification of the reasons for such movement of the working population. All reasons can be conditionally divided into three groups: humanitarian, socio-economic, macroeconomic. The negative consequences of the migration of the able-bodied population from the territory of Ukraine include the following: depopulation of the population of Ukraine, limitation of opportunities for its reproduction.; decrease in the level of human capital in the national economy of Ukraine, especially intellectual, scientific, highly professional; the dependence of the national economy on the infusion of funds by labor migrants; loss of qualifications by employees engaged in less skilled work abroad than they were engaged in in Ukraine; loss of budget funds for the training of personnel who are not involved in their professional activities in the economy of Ukraine; loss of sources of funding for social insurance funds while preserving the implementation of minimum social guarantees for labor migrants in the future; problems of reverse adaptation of labor migrants upon returning home; demographic consequences, etc. The following can be attributed to certain positive effects: a decrease in the level of unemployment in the middle of the country; increase in the level of wages in certain industries and the economy of the country as a whole; stabilization of the hryvnia exchange rate; increase in household consumption; reduction of general social tension in the country; increasing the level of social development of households. **Originality.** The list of reasons for the intensification of international labor migration and its negative and positive consequences for the economy of Ukraine has been specified. **Practical**

value. The proposed conclusions can be used in the state and regional administration for the formation of an effective system of management of migration processes.

Key words: labor migration, open economy, national economy, causes of international labor migration, consequences of international labor migration.

Відомості про авторів / About the Authors

Нестеренко Валентина Юріївна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: valentinaonisiforova@gmail.com; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9899-8427>. Моб. (099) 499-14-28.

Nesterenko Valentyna – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkov National Automobile and Highway University, Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Сідельнікова Владислава Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, доцент кафедри економічної теорії, фінансів і обліку, м. Харків, Україна; e-mail: vladasad09@gmail.com; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3851-6067>. Моб. (067) 701-43-43

Sidelnikova Vladyslava – Candidate of Sciences (Pedagogical Sciences), Associate Professor, Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda, Associate Professor at the Department of Economic Theory, Finance and Accounting, Kharkiv, Ukraine.